

DEVELOPMENT OF A TODDLER'S MUSICAL ABILITIES IN A FAMILY ENVIRONMENT ON THE EXAMPLE OF A SPECIFIC CHILD

ROZVOJ HUDOBNÝCH SCHOPNOSTÍ BATOLAŤA V RODINNOM PROSTREDÍ NA PŘÍKLADE KONKRÉTNĚHO DIEŤAŤA

Mgr. Miroslava Ivanová

Katedra hudobní výchovy, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Česká republika

ABSTRACT

The article is a reflection of the development of musical abilities and the relationship to the music of a particular child during the toddler period. The general physical and mental development of the toddler is briefly described, as well as a general description of the toddler's musical abilities. The musical ontogenesis of a specific child follows, including a description of the family environment and implemented activities.

Key words: musical abilities, musical ontogenesis, toddler, family environment

ABSTRAKT

Príspevok je reflexiou vývinu hudobných schopností a vzťahu k hudbe konkrétneho dieťaťa v období batolaťa. Stručne je popísaný všeobecný telesný a psychický vývin batolaťa, taktiež všeobecný popis hudobných schopností batolaťa. Nasleduje hudobná ontogenéza konkrétneho dieťaťa vrátane opisu rodinného prostredia a realizovaných aktivít.

Kľúčové slová: hudobné schopnosti, hudobná ontogenéza, batola, rodinné prostredie

1 ÚVOD

Príchod dieťaťa do rodiny je vždy veľká udalosť. S napätím sa sleduje jeho vývoj, jeho prvý úsmev, prvý krok, prvé slovo... Rodina úzkostlivo dbá, aby dieťaťu nič nechýbalo. Je obklopené láskou, starostlivosťou, pozornosťou, hračkami. A hudbou? Pre súčasnú spoločnosť je charakteristická nadvláda médií, technológií a virtuálnej reality, ktorých postavenie sa počas pandémie nového Koronavírusu od marca 2020 ešte posilnilo. Napriek tomu je dôležité pokúšať sa nájsť pre hudbu miesto, pretože „*hudba a jej aktívne prežívanie je užitočné pre vyššiu kvalitu života dieťaťa*“ (Králová, Kodejška, Strenáčiková, Kołodziejski 2016, s. 9), človeka a celej spoločnosti.

Od dosiahnutia predškolského veku, najneskôr však v piatich rokoch zvyčajne dieťa nastupuje do materskej školy¹, ktorá od rodiny preberá zodpovednosť za jeho výchovu a vzdelávanie, rozvíja dieťa vo všetkých oblastiach predpísaných Štátnym vzdelávacím programom, čo zahŕňa aj hudobný rozvoj². Avšak predtým, od narodenia cez obdobie dojčatťa až po obdobie

¹ 1. 1. 2021 nadobudol účinnosť Zákon č. 209/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). Zákon zaviedol povinné predprimárne vzdelávanie v materskej škole pre všetky päťročné deti.

² Hudobná výchova patrí spolu s výtvarnou výchovou do vzdelávacej oblasti Umenie a kultúra. Ostatné vzdelávacie oblasti sú Jazyk a komunikácia, Matematika a práca s informáciami, Človek a príroda, Človek a spoločnosť, Človek a svet práce, Zdravie a pohyb. (Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie 2016, s. 3).

batolaťa, je táto zodpovednosť na rodine. Závisí od rodinných preferencií ako a v akej miere položí dôraz aj na hudobný rozvoj batolaťa, keďže práve „*vplyvom rodinného prostredia si deti osvojujú základné pravidlá rodinnej kultúry*“ (Králová, Kodejška, Strenáčiková, Kołodziejski 2016, s. 13).

Napriek tomu, aké je toto obdobie z hľadiska hudobného vývoja dôležité, existuje iba málo populárno-náučných textov z tejto oblasti (v slovenčine) pre rodičov, ktorí vychovávajú dieťa daného veku. To môže hudobne menej vzdelaným rodičom spôsobovať isté problémy pri hudobnom rozvoji vlastných detí.

2 VŠEOBECNÝ TELESNÝ A PSYCHICKÝ ROZVOJ BATOLAŤA

Za batola je považované dieťa vo veku jedného až troch rokov. Tento útlý vek ohraničujú dva významné medzníky – dolný (jeden rok), keď sa výrazne rozvíja reč a chôdza a horný (tri roky), kedy dochádza k sebauvedomeniu. S tým súvisí výrazné osamostatňovanie dieťaťa, aj preto E. Erikson nazýva toto obdobie obdobím autonómie (Končeková 2010, s. 104). Ako píše Richard C. Woolfson (2004) na zadnom obale svojej knihy *Batole: „Mozek batole je dvakrát aktívnejší než mozek studenta vysoké školy. Batole vstřebává a třídí nové informace mnohem rychleji než dospělý člověk.“* Batola má teda všetky predpoklady na to, aby sa hudba (primeraná jeho veku) stala prirodzenou súčasťou jeho života.

Telesný vývin batolaťa predstavuje najmä jeho rast do výšky, upevňovanie svalov, pokračuje osifikácia. Dieťa má úplný mliečny chrup. S upevňovaním svalstva súvisí motorický vývin batolaťa – zdokonaľuje sa chôdza, učí sa chodiť po schodoch. Spolu s hrubou sa rozvíja aj jemná motorika – úchop a manipulácia s predmetmi.

Z oblasti *psychického vývinu* je dôležitý rozvoj pamäti – batola sa učí neúmyselne, ale je schopné si zapamätať a vybaviť z pamäti. Podobný mimovoľný charakter má aj pozornosť. Doba sústredenia sa postupne predlžuje. Myslenie batolaťa je konkrétne a uplatňuje sa v konkrétnych činnostiach. Popri myslení sa rozvíja reč. U batolaťa rozlišujeme pasívnu reč, ktorá je obvykle bohatšia a aktívnu reč. Dvojročné dieťa používa okolo 200 – 300 slov. City batolaťa na celej škále ľahko vznikajú aj zanikajú a nemajú dlhé trvanie. Ich ovládanie je veľmi slabé.

V oblasti *rozvoja osobnosti* sa u batolaťa rozvíja najmä sebauvedomenie a vôľa, s ktorým je spojené obdobie vzdoru. V sociálnej oblasti sú na prvom mieste vzťahy s dospelými, neskôr vzťahy ku starším deťom, až ku koncu obdobia dochádza ku komunikácii a interakcii aj medzi rovesníkmi. (Končeková 2010, s. 104 – 114).

Hudba, konkrétne rôzne hudobné činnosti primerané danému veku slúžia ako výborný podporný nástroj pri rozvoji ďalších oblastí vývinu batolaťa – tanec pri pohybovom rozvoji, manipulácia s hudobnými nástrojmi pri jemnej motorike, spev a počúvanie piesní pri rozvoji reči a myslenia. Počúvanie inštrumentálnej hudby podporuje nácvik trpezlivosti a sústredenia, skladby pokojnejšieho tempa a dynamiky vedú k upokojeniu. Netreba tiež zabúdať na celkový pozitívny vplyv na emocionálnu oblasť.

3 HUDOBNÉ SCHOPNOSTI BATOLAŤA

Predpokladom vytvárania a rozvoja (hudobných) schopností sú vlohy, ktoré sú vrodené. Schopnosti sú individuálne vlastnosti osobnosti podmieňujúce úspešnú (hudobnú) činnosť, napr. hudobný sluch ako vrodená vloha je predpokladom utvárania intonačnej schopnosti (Lýsek 1976, s. 32). Hudobné schopnosti patria medzi špecifické schopnosti. Postupne sa mení ich kvalita a kvantita, prejavujú a zároveň sa rozvíjajú prostredníctvom danej hudobnej činnosti (spev, hra na nástroji, počúvanie hudby). Ich vývin môžeme označiť za hudobnú ontogenézu dieťaťa (Ivanová 2018, s. 3), resp. ako píše Poledňák za *ontogenézu hudobnosti*, čo je „výraz označujúci hudobný vývoj jedinca prakticky od prenatálneho štádia“ (Poledňák 1984, s. 243).

Danej problematike sa hlbšie venovali napr. B. M. Těplov (Psychologie hudobních schopností, 1965), F. Lýsek (Hudebnost a zpěvnost mládeže vo světle výzkumů, 1956, Vox liberorum, 1977), F. Sedlák (Hudební vývoj dítěte, 1974), či R. Shuter (The psychology of musical ability, 1968).

Hudobné schopnosti, neskôr tiež nadanie a talent môžeme u jedinca predpokladať na základe týchto znakov a vlastností: záujem o hudbu, spontánne spevácke alebo hudobné prejavy, láska k hudbe, vôľa, vytrvalosť a kvalita výsledku a rýchlosť jeho dosiahnutia (Lýsek 1969, s. 167 – 196).

V období batolaťa sa prejavujú takmer všetky hudobné schopnosti a je možné ich na elementárnej úrovni rozvíjať. Základom celého ďalšieho vývinu je hudobný sluch, ktorý sa prejavuje ako prvý. Rozoznávame dva funkčné systémy sluchu, a to ténbrový (je dôležitý pre zvládnutie rodného jazyka) a sluch pre výšku tónu, ktorý je predpokladom hodnotného hudobného prejavu (Králová, Kodejška, Strenáčiková, Kołodziejski 2016, s. 46). V období batolaťa môžeme pozorovať prvé spevácke pokusy. Najprv môže dochádzať ku splývaniu spevu a reči – tzv. *spievaná reč*. Postupne sa pri rozličných hrových aj nehrových činnostiach môžu objavovať prvé popevky (neartikulované alebo s jednou konkrétnou slabikou). Dieťa skúša možnosti svojho hlasu. F. Sedlák uvádza, že tento *spontánny spev* sa objavuje približne od polovice tretieho roka (Sedlák, Váňová 2013, s. 362).

Keďže spev na rozdiel od reči vyžaduje dosiahnutie a udržanie presnej tónovej výšky za pomoci dychovej opory, prvé spevácke pokusy batoliat sú útržkovité. Prejavujú sa značné individuálne rozdiely v hlasovej polohe ako aj v hlasovom rozsahu. Deti s hudobným nadaním dokážu zaintonovať piesňové úryvky v rozsahu sekundy až tercie, pričom rozsah hlasu sa môže pohybovať v rozpätí od sekundy až po kvintu. (Lýsek 1956, s. 35 – 36).

Spolu s hudobným sluchom sa rozvíja rytmické cítenie. Najčastejšie sa prejavuje spontánnym pohybom pri počúvaní hudby. Rozvíja sa tiež hudobná pamäť. Pred koncom tretieho roka sa začína rozvíjať aj hudobná predstavivosť.

4 HUDOBNÁ ONTOGENÉZA KONKRÉTNÉHO DIEŤAŤA

4.1 Stručná charakteristika rodinného prostredia

Stanislav má približne 2,5 roka³, je to zdravé dieťa, jeho telesný a duševný vývoj zodpovedá jeho veku. Má staršiu sestru mladšieho školského veku (6 rokov), ktorá ukončila dochádzku v miestnej materskej škole a v aktuálnom školskom roku 2021/2022 nastúpila do prvého ročníka miestnej ZŠ.

Otec detí sa príležitostne amatérsky venuje hudbe, je viac poslucháčom ako aktívnym hráčom. V detstve absolvoval hru na husle na ZUŠ, neskôr sa ako samouk naučil hrať na gitaru, má dobrý hudobný sluch a pekne, intonačne čisto spieva. K hudobnému umeniu rôznych druhov, žánrov a foriem má veľmi pozitívny vzťah.

Matka sa od detstva venovala spevu, najmä v speváckych zboroch. Na VŠ vyštudovala odbor *učiteľstvo hudobného umenia* a v súčasnosti pôsobí ako učiteľka na ZUŠ.

Staršia sestra je v druhom ročníku prípravného štúdia na tanečnom odbore v ZUŠ. Od malého veku bola účastná na mnohých matkiných vystúpeniach, rada si spieva a tancuje.

Domácnosť disponuje viacerými hudobnými nástrojmi od klavíra, cez gitaru až po husle, ako aj detskými hudobnými nástrojmi ako paličky, bubny, triangel, zvonkohra či rôzne zvončeky. Popri tom deti majú aj niekoľko hudobných hračiek ako zvukové knižky alebo telefón. Nechýba tiež rádio na prehrávanie CD s hudbou a televízor. Detskú hudobnú diskografiu tvoria CD *Spievanky*, *spievanky v podaní SEUK-u*, *Spievankovo M. Podhradskej a R. Čanakyho* a rôzne výbery detských populárnych hitov.

Z dôvodu pandemickej situácie boli kontakty rodiny so starými rodičmi značne obmedzené, no aj oni majú pozitívny postoj ku hudbe. Obe staré mamy vnukom spievajú a počúvajú s nimi hudbu, v oboch domácnostiach sa taktiež nachádzajú hudobné nástroje.

Rodina býva v menšej obci v blízkosti mesta Košice.

4.2 Hudobné aktivity v rodine

Vzhľadom na matkinu záľubu je najčastejšou a najobľúbenejšou hudobnou činnosťou v domácnosti spev. Staršej dcére sa spievalo pred spaním, pri hre, na vyplnenie času, ale aj cestou autom. To trvalo, až kým nemal Stanislav približne rok a dokázal vyjadriť svoj názor. Z neznámych dôvodov voči spevu (matky aj iných rodinných príslušníkov) protestoval a ani sám neprejavoval žiadne náznaky spevu. Zmena nastala až počas Vianoc roku 2020, keď voči spevu prestal protestovať. Od tohto času, t. j. približne od 2 rokov si naopak už spev sám žiada. Spočiatku iba v špecifických situáciách, napríklad pri hojdaní v hojdačke. Pri tejto činnosti si neskôr aj sám spontánne, bez predchádzajúceho vyznania pospevoval začiatočný nápev *Hojda, hojda* (interval klesajúcej malej tercie). Postupne v súlade s rozvojom slovnnej zásoby si začal žiadať aj konkrétne piesne podľa témy, napr. o vlaku (*Ide, ide vláčik*), o psovi (*Pod horou, pod horou*) a podobne.

Okrem spevu sa v rodine počúva reprodukováaná hudba (najčastejšie v aute) a v televízii sa pozerajú rôzne hudobné predstavenia a koncerty (napr. dielo S. Prokofjeva *Peter a vlk* v baletnom prevedení).

³ V čase vzniku článku, t. j. v auguste 2021.

V dôsledku pandemickej situácie boli všetky verejné hudobné aktivity rodiny prerušené, čo malo vplyv aj na zníženie hudobných aktivít priamo v domácnosti. V prvom rade sa realizovali aktivity zamerané na iných – matka dištančne vyučovala spev a hudobnú náuku⁴. Stanislav mohol byť častokrát iba pasívnym pozorovateľom či už pri príprave na vyučovanie alebo pri samotnej výuke.

4.3 Hudobná ontogenéza

Na podporu rozvoja (nielen) hudobnosti zapísali v januári 2020 rodičia Stanislava do kreatívnej školy Amadeus. Kurzy organizuje OZ Haliganda⁵. Aj keď bol v skupinke najmladší, veľmi pozitívne reagoval práve na hudobné aktivity – lektorovu hru na gitare, spev, hru s paličkami. Kvôli pandémie nebolo možné kurz dokončiť. Kurzy sa opäť spustili až po uvoľnení opatrení v máji 2021. Stanislava opäť veľmi zaujímali rôzne hudobné nástroje používané lektorom, s radosťou si bral paličky aj vajíčka, dokázal chvíľu, pár taktov, hrať pravidelne do rytmu. Avšak len kým bola táto aktivita akoby svojvoľná (kým si všetky deti zobrali nástroje, kým lektor vysvetľoval aktivitu). Akonáhle mala byť táto činnosť spoločná a koordinovaná alebo keď naňho lektor upriamil pozornosť (pochválil ho), Stanislav nástroje položil a odmietal hrať.

Doma si Stanislav pýta rôzne hudobné nástroje, najčastejšie zvončeky. Zvuk zvona tiež dokáže rozoznať sluchom – v blízkosti domova je kostol. Okrem toho sa mu páči hrať na klavír, ktorý dokáže pomenovať aj vizuálne spoznať. Vizuálne už tiež dokáže spoznať husle a bubon (resp. tympany a pod.).

Ako mladší súrodeneц rád a často opakuje po svojej sestre. Tak v jedno popoludnie, keď sa sestra hrala, že je speváčka s mikrofónom - drevená kocka, našiel si rovnakú kocku, opakoval pohyby a gestá a pokúšal sa spievať. Spočiatku bol vzhľadom k malej slovnej zásobe jeho spev iba napodobňovaním zvukov bez artikulovaných slov, z melódií sa dalo rozoznať iba *Hojda, hojda* (interval malej tercie). Spev staršej sestry však mal a má naňho výrazne pozitívny vplyv, pri počúvaní jej spevu piesne *Po nábreží koník beží* sa naučil slovné spojenie „duša moja“. Výrazný posun, priam skok nastal v júni roku 2021, keď s prudkým rozvojom slovnej zásoby sa rýchlo začal spevácky prejav zlepšovať.⁶ Rozšíril a stále sa rozširuje aj Stanislavov spevácky repertoár. Pribudli úryvky piesní *Ide, ide vláčik, Medved'ku, daj labku, Pec nám spadla*. Počas leta pribudli úryvky piesní *Kohútik jarabý, Kolo kolo mlynské, Prší, prší, Kukulienka, kde si bola, O čom sníva lokomotíva* (P. Hammel). Stanislav si pýta matkin spev pri najrozmanitejších činnostiach – pri obliekaní, hygiene, jedení a najmä pri zaspávaní. Takmer vždy sa k matke pridá. Hoci si často pospevuje aj sám a takmer vždy je možné identifikovať danú pieseň, lepšie intonuje spolu s matkou.

K Stanislavovým obľúbeným hračkám patria hudobné knižky typu leporelo *Hudba z celého sveta a Baletná hudba* zo série *Milujem hudbu!* vydavateľstva Yoyo Books. Po stlačení správneho miesta so symbolom noty sa prehrá krátka ukážka (niekoľko sekúnd). Obom

⁴ Dištančné vyučovanie spevu a kolektívnych predmetov v ZUŠ (hudobná náuka) trvalo v závislosti od konkrétneho kraja od októbra 2020 až do mája 2021.

⁵ <https://haliganda.sk/>

⁶ Ako píše Lýsek (1977, s. 39): (...) „tóny a melódie s textom sa pamätajú trvalejšie a rýchlejšie než bez textu“, k čomu môžeme dodať, že je to aj motivačnejšie.

deťom sa to veľmi páčilo, častokrát sa do hudby pokúšali aj tancovať, na to však boli ukážky príliš krátke.

5. ZÁVER

Na príklade konkrétneho dieťaťa v období batolaťa sa ukázalo, že rodinné prostredie má výrazný vplyv na rozvoj hudobných schopností. Nie je potrebné prehnané množstvo podnetov, dôležitá je však ich kvalita a primeranosť. Najdôležitejším a najľahšie dostupným je spev matky, prípadne iných rodinných príslušníkov, ktorý dieťa podnecuje k vlastnej aktivite. Spev by mal byť dopĺňaný počúvaním vhodnej, primeranej a kvalitnej hudby a ďalšími aktivitami – hrou na detských nástrojoch, hrou s hudobnými hračkami, knihami.

BIBLIOGRAFIA

1. Ivanová, M. (2018). *Hudobné schopnosti dojčťa a batolaťa a možnosti ich rozvoja v súčasnej rodinnom prostredí*. In: QUAERE 8.
2. Končeková, L. (2010). *Vývinová psychológia*. Prešov, Slovensko: Vydavateľstvo Michala Vaška.
3. Králová, E., Kodejška M., Strenáčiková M. & Kołodziejski, M. (2016). *Hudební klima a dítě. Hudobná klíma a dieťa*. Praha, Česká republika: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
4. Lýsek, F. (1956). *Hudebnost a zpěvnost mládeže ve světle výzkumů*. Praha, Česká republika: Státní pedagogické nakladatelství.
5. Lýsek, F. (1969). Podstata a formování hudebního talentu. In *Člověk potřebuje hudbu* (s. 159 – 179). Praha, Česká republika: Panton.
6. Lýsek, F. (1977). *Vox liberorum*. Brno, Česká republika: Blok.
7. Sedlák, F., Váňová, H. (2013). *Hudební psychologie pro učitele*. Praha, Česká republika: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
8. *Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách*. (2016). [pdf] Dostupné z <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/svp-materske-skoly/>
9. Woolfson, R. C. (2004). *Bystré dítě – Batole*. Praha, Česká republika: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ.

Contact

Mgr. Miroslava Ivanová

Katedra hudební výchovy, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Česká republika

Email: ivanova.miroslavake@gmail.com